

תכנית ההונאה המצרית

אהרון זאבי

לפתיחת המתקפה: מאי, ספטמבר ואוק-טובר. באפריל 73 נפגשו אסד וסאדאת בבורג' אל-ערב, שליך אלכסנדריה, וקבעו שהמלחמה תערך בסתיו 73! בפגישה גם הוחלט על הקמת צוות צבאי משותף לתיאום האופרטיבית ובמסגרתה גם ייקבעו הדרכים להשגת ההפתעה. הצוות הצבאי המשותף היה מורכב מ-14 קצינים בכירים מצרים וסורים. הצוות נועד לראשונה ב-22 באוגוסט בראס א-תיך שבאלכסנדריה.

מבדיקת המסמכים הרבים, אשר נפלו לידי כוחות צה"ל בעת המלחמה, ניתן להצביע על ה-14 בינואר 1973 כתאריך המוקדם ביותר של תוכנית האב המצרית למתקפה.⁵ במקביל לה, גם תוכננה תוכנית ההונאה האסטרטגית שמטרתה השגת הפתעה באשר לזמן, לעוצמה, למקום ולשיטה. תוכנית זו הקיפה שני דרגים: הדרג הצבאי והדרג המדיני.

ההונאה בדרג הצבאי

בדרג הצבאי הוטלה אחריות הביצוע על הרמטכ"ל המצרי אשר בהתאם לתוכנית ההונאה הכללית (האסטרטגית) הוריד הנחיות לביצוע ההונאה האופרטיבית לארמיות השדה, לפיקודים ולזרועות (אוויר, ההגנה האווירית והים). תוכנית ההונאה לוותה באמצעי הסתרה והסוואה קפדניים על מנת להבטיח את הסוואת דיות המוחלטת אשר הייתה תנאי להצלחת ההונאה. באשר לתוכנית עצמה, מציין הייכל בספרו "הדרך לרמדאן" ש"התוכנית אשר נקראה 'תחריר-23' ** ונבנתה תחת המסווה של תמרוני הסתיו השנתיים",⁶ הוכנה בצורה עצמאית זמן רב לפני המלחמה ותאמה את לוח הזמנים של תוכנית המלחמה. חשוב להדגיש, שגישה זו של יציאה למלחמה מתוך תרגיל נרחב ברמת כל הצבא המצרי מובאת גם במחקר שנעשה בצבא הירדני על מלחמת יום הכיפורים.⁷

המצרי תרגל את תוכניתו האופרטיבית לכיבוש סיני.

לפי התוכנית, כיבוש חצי האי סיני ורצועת עזה אמור להסתיים תוך שבעה ימים. לרוב, ביצע הצבא המצרי עד שני תרגילים מקיפים כאלה כל שנה. עוצבות ויחידות, אשר לא עמדו ברמת הביצוע הנדרשת, חזרו ובצעו מחדש את חלקן בתרגיל. באמצעות התרגילים בחן הצבא את תוכניתו האופרטיבית לכיבוש סיני ואת כשירות יחידותיו לבצעה. שאולי בזכרונותיו מציין, שהוא עצמו השתתף (עוד לפני שמונה לתפקיד הרמטכ"ל) בשלושה תרגילים כאלה: ב-1968 וב-1969 כשהיה מפקד הכוחות המיוחדים, וב-1970, כמפקד פיקוד ים-סוף.⁴ כאמור, תרגילים אלה בוצעו גם לאחר מינויו לרמטכ"ל, באותה מתכונת ובאותה שיטה.

סדרת התרגילים נקראה "תחריר" (שחרור). הם בוצעו לרוב בסתיו ולעיתים אף באביב. התרגיל האחרון בסדרה זו היה "תחריר-41" והוא שימש מסווה להכנת המצרים למלחמת יום הכיבוש. תרגילי "תחריר" אפשרו לאמן את הצבא על זרר עותי ולבחון את תוכניתו האופרטיבית לכיבוש סיני, תוך הכנסת שינויים כמתחייב ממצבים חדשים. קהיליות הביון של ישראל וארה"ב למדו במשך שנים אלה, כי הצבא המצרי עורך כל שנה תרגילי מפקדות אסטרטגיים שבמסגרתם משולבים גם כוחות טקטיים, כחלק מהכנותיו של הצבא לכיבוש סיני.

ההכנות המצריות למלחמה

ההחלטה לצאת למלחמה נגד ישראל התקבלה בסוף 72. חילוקי דעות בין סאדאת לבין הגנרל צאדק (הרמטכ"ל המצרי דאז) באשר ליעדיה של התוכנית האופרטיבית לכיבוש סיני הביאו להחלטתו בגנרל שאולי.

עם מינוי שאולי הוחל בעיבוד התוכנית הצבאית האופרטיבית. צוות מומחים הצביע על שלושה מועדים מתאימים

ללוחמה יומית כ"תשל"ד קרוב לחצות, הרמטכ"ל-דאז, רב-אלוף אלעזר, חזר לביתו מלא ספקות: האם לא הגזמנו בהכרזת כוונות ג' בצה"ל היום בבוקר?¹ עם שחר, מידע אשר אמינותו אינה מוטלת בספק, בישר לצמרת המדינית והצבאית של ישראל חד משמעית: מצרים וסוריה יפתחו במלחמה כוללת נגד ישראל. מאוחר יותר יאמר על כך דדו כי "לא חשבנו שתהיה מלחמה ונכנסנו אליה בהפתעה - הפתעה אסטרטגית".²

אכן, ההפתעה האסטרטגית הייתה מוחלטת. צעדי ההסתרה וההונאה שנקטו ע"י מצרים וסוריה הצליחו להסתיר בפני קהיליות הביון של ישראל, ואף בפני זו של ארה"ב, את כוונתן לצאת למלחמה. הצלחת המצרים להפתיע עלתה על זו של הסורים, בעיקר, בשל חלקה המכריע של ההונאה.

תפיסת ההונאה בצבא המצרי גובשה בסוף שנות ה-60 והיא שאובה מהדוקטרינה הסובייטית. במרכזה של תורת ההפתעה הסובייטית, תפיסה על פיה יציאה למלחמה מתוך תרגיל הינה אחת הדרכים הטובות ביותר להסתרה מלאה של הכוונות. הכנת צבא למלחמה במסווה של תרגיל מאפשרת מוכנות גבוהה של הכוחות וקידום לחזית, תוך הסתרת כוונות כמעט מלאה.³

תפיסה זו יושמה בצבא המצרי ואף הוטמעה בתוכניות ההדרכה השנתיות כבר מ-1968. משנה זו ואילך, עד למלחמת יום הכיבוש, הצבא המצרי שורה של תרגילי מפקדות ברמות אסטרטגיות-אופרטיביות. בחלק מהתרגילים שולבו תרגילים טקטיים עם גייסות, והצבא

* מתוך עבודה לתואר שני בהסטוריה באוניברסיטת תל-אביב.

** הכוונה כנראה ל"תחריר-41".

שמחת ההצלחה — חייל מצרי בגדה המזרחית של תעלת הסואץ, 6 באוקטובר 1973

בסיום תזוזות אלה — קרוב לפתיחת המלחמה — יהיו כל הגשרים, וכל ציוד הצליחה במקום שיועד להם. לדעת גמאסי, חלק מהגשרים הובא לתעלה, כביכול, במסגרת תרגילי "תחריר", כך שכל האנשים יצאו ותפסו את עמדותיהם תחת המסווה של אימונים.¹² לקראת "אימונים" אלה, הוצאו הוראות אימון מתאימות ונקבעו שופטים לכל יחידה יחידה. האימונים תואמו כך שיום התרגיל האחרון יהיה ה-6 באוקטובר.¹³

ג. קידום עוצבות ויחידות לחזית — בפקודת הארגון של "תחריר 41" מפורטים הכוחות המשתתפים. ביניהם מופיעים בארמיה 3 גם דיוויזיה ממוכנת 6, אשר ערב המלחמה הייתה ערוכה באיזור קהיר. "תרגילית", היה צריך לקדם דיוויזיה זו למרחב ארמיה 3 כדרג אופרטיבי שני. קידום דיוויזיה 6 התחייב מהתוכנית האופרטיבית "גרנט 2 משופר",¹⁴ אך הפקודה לכוחות ירדה לביצוע דרך פקודת הארגון של "תחריר 41".

ד. תוכנית "תחריר 41" — התרגיל נקבע לימים 1-7 באוקטובר 73. בהוראות אות שהוצאו לפני התרגיל נקבע שלאחר סיום התמרונים של הצבא בחזית, יוחזרו הכוחות למקום היערכותם הקודם, והמי לואים ישוחררו לבתיהם. התוכנית אף קבעה את פרטי פיזור הכוחות ואת דרכי החזרת המילואים למקום עבודתם לאחר ה-7 באוקטובר 73. באשר למוסדות ההדרכה, מדגישה פקודת "תחריר 41":

● הלימודים בקולג' הצבאי ובאקדמיה הצבאית העליונה ע"ש נאצר יופסקו. החניכים יצורפו ליחידותיהם, או ליחידות שאליהן הם מסופחים, מ-30 בספטמבר 1973;

● "על מנת להבטיח שכל הקצינים והחיילים יפיקו תועלת מן התרגילים הטקטיים עם גייסות שיערכו בתקופת התרגיל, יופסקו כל הקורסים לקצינים בכל בתי הספר של הצבא";

● הלימודים בקולג' הצבאי ובבית הספר לפיקוד ולמטה וכל קורסי ההדרכה יחודשו ב-9 באוקטובר בשעה 0830.

בפקודת הארגון של "תחריר 41" ובצעדים שנדרשו במסגרתה, ניתן למצוא לפחות שלושה אלמנטים הונאתיים:

● הכנות למלחמה תחת מסווה של תרגיל אסטרטגי-אופרטיבי;

● במסגרת התרגיל, תכננו לכבוש את חצי האי סיני ורצועת עזה ולא, כמוגדר בתוכנית האופרטיבית האמיתית. ציון עובדה זו מסייע אף הוא לחיזוק התפיסה שמדובר בתרגיל ולא במלחמה שבה, כביכול, מתכננים הכוחות המצריים

צעדי ההונאה במסגרת "תחריר-41"

א. גיוס ושחרור מילואים — בסוף יולי 1972 שוחררו לראשונה מהצבא המצרי חיילים ששחרורם עוכב מאז מלחמת ששת הימים. מחזור שני של חיילים, שוחרר בדצמבר 1972 ושלישי — ביולי 1973. רוב חיילי המילואים נועדו לתפקידי עבודה ולמילוי פגרים במקרה הצורך. במהלך 1973 גויסו מילואים אלה מספר פעמים ולאחר מכן שוחררו.

ב-27 בספטמבר 1973 (לקראת "תחריר-41") גויסו בשני מחזורים 120,000 חיילים. 20,000 מחיילי מילואים אלה שוחררו לבתיהם ב-4 באוקטובר 1973 (כחלק מתוכנית ההונאה), על מנת ליצור רושם שגם הגיוס הנוכחי שיגרתו, ושכל חיילי המילואים ישוחררו בהדרגה.¹⁰ וכך ב-4-5 באוקטובר החלו לחזור לבתיהם אלפי חיילי מילואים, אשר שימשו הוכחה חיה — גם במצרים — שגם הפעם קשור הגיוס לתרגיל המפקדות הבין-זרועי.

ב. קידום ציוד הגישור והחצייה לתעלה — גמאסי — ראש אגף המבצע עים של הצבא — מתאר נושא זה כאחד הסבוכים ביותר וזאת בגלל הקושי להסתייר מהכוחות המצריים ומענייני צה"ל את השיירות הגדולות, אשר מנו לעיתים כ-150 כלי רכב. גילוי שיירות אלה היה מספק התרעה טובה למודיעין הישראלי. על כן, לדעתו, "הותוותה תוכנית על פיה זמן רב לפני המלחמה יוסעו רוב הגשרים וציוד הצליחה בצירים שונים מזרחה... לאחר מכן יוחזרו חלקם מערבה וחלקם ישארו מוסתרים בקרבת התעלה".¹¹

במחקר הירדני מודגש שהגעת הכוחות לחזית, נעשתה במסווה של תרגיל שנערך, כביכול, "לפני תחילת המלחמה (האמיתית)". אל-איובי מציין אף הוא, שהמצרים ריכזו את כוחותיהם כחודש לפני פרוץ המלחמה "במסווה תרגיל גדול ומשותף" כאשר המלחמה הייתה השלב הבא של תרגיל זה.⁸

להבנת המאפיינים העיקריים של תוכנית ההונאה בדרג הצבאי, יש מקום לפרט את עיקרי תרגיל "תחריר-41".⁹

תרגיל "תחריר-41" הוגדר כ"תרגיל מפקדות של הכוחות המזוינים ברמה אסטרטגית-אופרטיבית... בשיתוף עם כוחות בתרגילים טקטיים". נושא התרגיל הוגדר כ"ארגון וניהול מבצע התקפה אסטרטגי-אופרטיבי עם פריצה יזומה של תעלת סואץ והשמדת עמדות אויב קרובות בקרבות היתקלות, במטרה להגיע לקו הגבול הבינלאומי ולרצועת עזה ולהתאמן להגנה עליה".

בפקודת המבצע נקבע עיתוי התרגיל לימים 1-7 באוקטובר 73. כמנהל התרגיל גיל נקבע שר המלחמה, אחמד אסמעיל עלי. פקודת הארגון לתרגיל מגדירה במדויק שעם קבלת מילת קוד יש לעבור למצב של מבצעים אמיתיים.

• כל הציטוטים של פקודת התרגיל מפרסום של סוכנות עת"ם-מרח, אשר מביא את פקודת תרגיל "תחריר-41" שפורסמה ע"י מפקדת ארמיית שדה 3 לדיוויזיית החזיר 19, ב-30 בספטמבר 1973.

ערים לנקודה זו ובהנחיות לאבטחת תוכי-
ניות ההונאה הם מדגישים במפורש ש"יש
להסתיר את כוונת ביצוע פעולות
ההונאה גם מכוחותינו, ככל שהמצב
מאפשר זאת, היות ולרוב ההונאה
היעילה מחייבת להונות את כוחותינו
עצמם".¹⁹

ההונאה בדרג המדיני

ההונאה בדרג המדיני לא תפורט במאמר
הזה. יודגש, כי הצעדים שבוצעו במצרים
ערב המלחמה בדרג המדיני הם צעדי
הונאה מסייעים בלבד, ותרומתם העיקר-
רית הייתה בחיזוק צעדי ההונאה אשר
בוצעו במסגרת "תחריר 41", ברקע ובאור-
וירה שהם יצרו תוך כדי השתלבותם עם
מערכת החיים הרגילה במצרים. ניתן
להעריך שללא רקע זה וללא שילוב של
ההונאה בדרג המדיני ובדרג הצבאי,
הייתה אמינותו של תרגיל "תחריר 41"
נפגמת ועד מהרה היו מתגלים פרצות
בתוכנית ההונאה וההעלמה המצרית,
והדבר היה עלול לגלות, בסופו של דבר,
את כוונות המלחמה המצריות.

התמונה המודיעינית בישראל

עד ספטמבר 1973 היה עיקרו של מאמץ
המודיעין הישראלי מופנה לעברה של
סוריה. מצרים נכנסת לתמונה החל ב-28
בספטמבר, עת הבחינו בזירה זו בתזוזת
כוחות לא שיגרתיים ובהעלאת הכוונות.
במקביל, התקבלו ידיעות על כך, ש"ביום
שני, 1 באוקטובר, יפתח הצבא המצרי
בתרגיל גדול — תחריר 41 — שינוהל ע"י
המפקדה הכללית של הכוחות המזוי-
נים", בראשותו של שר המלחמה. הידי-
עות גם מוסרות, שבתמרון יתורגל שיתוף
פעולה בין מפקדות ובין זרועות, יופעלו
גייסות, יגויסו מילואים, ויושלמו עבודות
ביצורים.²⁰

לאור הידיעות אשר הגיעו למערכת
המודיעין בראש השנה, קיים הרמטכ"ל
דיון ערכון — ביום א', ה'31 בספטמבר
1973 — בהשתתפות כל המטה. בדיון
הוצגה התמונה הזו: כל צבא סוריה
במערך חרום, מוכן למתקפה, ללא כל
הכנות נוספות. זה מערך מלא שלא היה
כמותו בעבר; אך ההערכה בסיכום היא
שסוריה לא תצא למלחמה, ללא מצרים,
ועל כן חשוב מה מתרחש במצרים. ראש
אמ"ן הציג שמנאומו של סאדאת מה-28
בספטמבר ניתן ללמוד שאין צפויה
מלחמה קרובה. לדעתו, אין בנאום כל
רמז לכוונה מלחמתית ממשית, למרות
ש"שחרור האדמה" מוצג בנאום כמשימה
לאומית ראשונה במעלה. ואילו במישור

גם בישיבה זו לא נמסר לנוכחים דבר
מלבד הדברים, שאמר סאדאת בתום
הפגישה: "כל אחד צריך להיות מוכן
לגמרי לפקודה, שאני עשוי עכשיו להוציא
בכל רגע".¹⁸ חשוב לציין, כי ב-22 באר-
גוסט 1973, ידעו על המלחמה בצבא
המצרי שמונה קצינים בלבד. לפני תאריך
זה ידעו על כך רק שר המלחמה המצרי,
הרמטכ"ל, ראש אגף המבצעים של הצבא
המצרי ואולי אף ראש אגף המבצעים של
הכוחות המשותפים (הגנרל בהא אל-דין
נופל). שעת המלחמה — 1400 — נקבעה
ב-3 באוקטובר בעת ביקורו החשאי של
אחמד אסמעיל עלי, שר המלחמה
המצרי, בדמשק.

בהנחה שנתונים אלה נכונים, ניתן
לומר שהצבא המצרי ניהל ערב מלחמת
יוה"כ מערכת פעילות כפולה: האחת —
שיגרתי, והשנייה — המתכוננת
למלחמה.

המערכת השיגרתי ניהלה את חיי
היום-יום: גייסה מילואים ושחררה אותם,
ניהלה מערכת הדרכה, הכשירה צוותים
וכוח אדם, התאמנה ברמות טקטיות,
אופרטיביות ואסטרטגיות, פרסה וקפלה
תשתית קשר לחרום, תרגלה חציית
מכשולי מים והפעלת כוחות בקרב
משולב וכן ביצעה כל פעילות אחרת של
צבא המתכונן כבר חמש שנים למלחמה
נגד ישראל, אך אינו יודע: מתי ואיך
תיערך המלחמה.

המערכת המתכוננת למלחמה הייתה
בעצם אותה מערכת עצמה אשר ביצעה
אף היא את אותן פעולות במדויק.
המערכת הזו נוהלה ע"י שותפי הסוד
המעטים, אשר התוו את תוכנית
המלחמה, ודאגו לכך שתהיה התאמה
מלאה בין שתי מערכות אלה.

כאמור, הדבר הושג על ידי בניית שתי
תוכניות מקבילות: האחת, מבצעית אשר
נקראה "גרניט 2 משופר" או מבצע
"באדר" והשנייה, תוכנית שבמרכזה עמד
התרגיל "תחריר 41" — התרגיל אשר
שימש כמסווה לכל ההכנות הצבאיות
המצריות למלחמה. ביצוע ההכנות
למלחמה תחת מסווה "תחריר 41" — ע"י
קיום שתי תוכניות מקבילות, יחד עם
אמצעי הסודיות הקפדניים שנקטו
להסתרת הכוונות — השיגו תוצאה
אחת: הם סיפקו למודיעין הישראלי ולכר-
חות המצריים את ההסבר להכנות
למלחמה ולתופעות החריגות שנראו
בשטח. ההפתעה הושגה בזכות הצלחת
המצרים להונות לא רק את המודיעין
הישראלי ואת צה"ל, אלא גם את הצבא
המצרי. חשוב להדגיש, שהמצרים היו

לכבוש את כל שטחו של סיני בפרק זמן
שלא יעלה על שבעה ימים;

● הלימודים במוסדות ההדרכה הצב-
איים יחודשו בתום התרגיל, בתשעה
באוקטובר 1973.

בנוסף לכך, נראה, שיש משמעות
לדרישה להזכיר במשך התרגיל בכל
ההתקשרויות את מילת הקוד של התר-
גיל: "תחריר 41". זאת, כנראה, כדי להב-
טיח שלמודיעין הישראלי יגיע מידע
שבצבא המצרי, אכן, נערך תרגיל "תחריר
41".

ה. הפצת ידיעות על מתן היתר
לחיילים לעלות למכה — מספר ימים
לפני המלחמה הועברו הודעות ליחידות
השונות בצבא המצרי לרישום קצינים
וחיילים, הרוצים לעלות לרגל למכה
לקיום מצוות ה"עמרה". לדעת מפקד דיר
ויזיה 19, הודעות אלה גם "שודרו בקשר,
על מנת שהאויב יקלוט אותן".¹⁵ ידיעה זו
פורסמה מאוחר יותר (ב-5 באוקטובר)
בעיתון אל-אהראם.¹⁶

ו. יצירת אווירה של רגיעה לאורך
החזית — בימים שלפני מלחמת יום הכי-
פורים, ובמיוחד בבוקר ה-6 באוקטובר,
פעלו לאורך החזית קבוצות חיילים,
המכונות ע"י אחד המקורות "קבוצות
העצלים" ומטרתן ליצור אווירה של
רגיעה לאורך החזית. חיילים אלה סבבו
ללא נשק וכובע פלדה, טבלו בתעלה, דגו
דגים, מצצו קני סוכר, אכלו תפוזים
וחלקם אף לבשו בגדי ספורט.

צעדי ההעלמה וההסתרה

בחלק מצעדי ההונאה יש גם היבטים של
העלמה והסתרה, שמטרתם העיקרית
לאבטח את תוכנית ההונאה ואת צעדי
ההונאה שבוצעו במסגרת "תחריר 41".
על מנת להבטיח את הצלחתם וכדי
להשיג הפתעה מוחלטת, נקטו צעדי
הסתרה ושמירת סודיות קפדניים ביותר.
בספרו "מלחמת יום הדין" ציין הרצוג, כי
בסקר אשר נערך בין שבויים מצריים
נמצא כי רק אחד מהם ידע, כבר ב-3
באוקטובר, כי ההכנות הן למלחמה. 95%
מהשבויים למדו על כך ב-6 באוקטובר
בבוקר, עת נאמר להם שהתרגיל בו הם
עוסקים הוא הכנה למלחמה.¹⁷ מפקד דיר-
ויזיה 19 ציין, שלמפקדי הדיוויזיות נמסר
על המלחמה ב-5 באוקטובר בשעה 0800.
למפקדי הזרועות, החילות והפיקודים
נמסר על ההחלטה לצאת למלחמה ב-1
באוקטובר — בכנס של המועצה העליונה
של הכוחות המזוינים, בנוכחות סאדאת.

הצבאי יש הכנות לתרגיל המפקדות הבין-זרועי. בספרו "דדו" ציין חנוך ברטוב, שבשלב זה הוא לא מצא בכל מה שסופר לו ובכל מה שקרא רמז לכך, "שמישהו צפה מלחמה כוללת, או שמישהו פיקפק בכך שכאשר זו תתקרב, תהיה לצה"ל ידיעה חד משמעית על כך".²¹

גם במהלך האחד באוקטובר ממשיות לזרם ידיעות ממקורות מהימנים המצביע על המשך המגמה המדיאגיה של ריכוז כוחות חסר תקדים בקרבת התעלה. כמו כן, נודע על דחיית בחינות לקצינים, גיוס מילואים ותנועה רבה של כוחות ממקומות שונים לכיוון החזית. בהערכת המצב אשר מסר האלוף זעירא בפורום המטכ"ל, ב-1 באוקטובר, הוא הצביע על מצב צבאי מיוחד בשתי החזיתות. לדעתו: "במצרים מתחיל היום תרגיל גדול ברמה מטכ"לית, מלווה בתזוורת של דיוויזיות ממוכנות, יחידות גישור, צנחנים ויחידות מוטסות בהיקף גדול ביותר, כל זה מתבצע במסגרת תרגיל 'תחריר 41', ואין כל כוונה להפוך זאת למלחמה".²²

גם בסוריה פרוס מערך חרום שכמותו לא היה, אך "מאחר שלא נראה, שמצרים יוצאת למלחמה – נובע מכאן, שגם סוריה לא תצא למלחמה".²³

בשניים באוקטובר מסרו גם העיתונים המצרים על הכרזת כוננות בגזרות הצפון-מזרחית של תעלת סואץ. במסגרת תרגיל "תחריר 41" הופעלו מוצבי הפיקוד של המטכ"ל ושל מפקדות הארמיות. כלי רכב וציוד צליחה הועברו לביל 2/1 באוק-טובר לעבר החזית. מצפים של צה"ל לאורך התעלה הבחינו כי במספר מקרים מות מסירים רשתות-הסוואה מעל לתותחנים ומבצעים עבודות בשפת התעלה בעשרות נקודות, שהוכשרו לפני זמן רב להורדת כלים לצליחת התעלה. כל זה מלווה באותם פירושים ש"הכל מתרחש במסגרת התרגיל".²⁴ מנוסים בתרגילים דומים מסידרת "תחריר" – ידעו גורמי ההערכה לחזות, כי בימים הקרובים יקודמו בגזרה מסוימת תחמושת, אספקה וציוד הנדסי. חשוב להדגיש, כי לידיעת הרמטכ"ל, שר הבטחון ולשכת ראש הממשלה הגיעו, בנוסף, ידיעות מודיעיניות נוספות, המוסרות על כוונות המצרים והסורים לתקוף את ישראל (אף תוך תאור שיטת המתקפה). ידיעות אלה לא שינו את ההערכה והכל מקבלים את הערכת אמ"ן אשר ממשכה להיות: ההי-ערכות בסוריה – הגנתית, והתנועה העצומה של גייסות במצרים – במסגרת "תחריר 41". הידיעה ששודרה בקשר, במסגרת תוכנית ההונאה האופרטיבית,

על האישור לקצינים מצריים לעלות למכה באמצע אוקטובר, שימשה כהוכחה שאכן כל התופעות החריגות במצרים קשורות לתרגיל הבין-זרועי.²⁵ ההערכה הזו לא השתנתה גם בשלושה באוקטובר. בארבעה באוקטובר הגיעו ידיעות על פקודות לצבא המצרי לעבור לכוננות עליונה ולהתכונן לקרב. תמונה דומה מצטיירת גם בצפון. הערכת אמ"ן ליום זה אמרה, ש"הכוננות לקראת פתיחת מלחמה במצרים היא השיא של אותו חלק ב'תחריר 41', שתורגל בו שיתוף ממש, ומכאן ואילך ינוע הכל לקראת סיום התרגיל כולו ביום ראשון, ה-5 באוק-טובר".²⁶ גם אז לא היו עוררין על הערכת אמ"ן. כאשר הגיע הפיענוח של גיחת הצי-לום שבוצעה בדרום, לביל 5/4 באוקטובר, התגלה כי היערכות החרום של הצבא המצרי חסרת תקדים: בעשרת הימים האחרונים גדל מספר קני-הארטילריה לאורך החזית מ-800 ל-1,100; חמשדיווי-זיות החי"ר תפסו את מערכי החרום בתקן-מלחמה מלא; ובגזרות של כל חמש הדיוויזיות נראו ריכוזים של ציוד צליחה וגשרים. לידיעה מדיאגיה זו הצטרפה, בבוקרו של ה-5 באוקטובר, ידיעה על יציאה בהולה של משפחות היועצים הסובייטים ממצרים ומסוריה. מערך האיר-סוף של צה"ל מאתר מטוסי נוסעים רוסיים שבאו למצרים ולסוריה על מנת להחזיר את המשפחות לברית-המועצות.²⁷

בעקבות זאת החליטו להכריז כוננות ג' בצה"ל.²⁸ למרות זאת, בהתייעצות, שזומנה במשרדה של ראש ממשלת ישראל, בצהרי ה-5 באוקטובר (בשעה 11:30), סקר ראש אמ"ן את ההתפתחויות עד לתאריך זה, והמשיך לדבר על תרגיל "תחריר 41" והערכתו – "חרף סימנים רבים של כוננות למלחמה ממש, אין עומדת לפרוץ מלחמה".²⁹

הערכה זו – של ראש אגף המודיעין של צה"ל, של הרמטכ"ל, של שר הבטחון ושל ראש הממשלה – תשתנה רק בשבת בבוקר, השישה באוקטובר בשעה 04:30, עת צלצל הטלפון בבתיהם ובבתי מספר קצינים בכירים אחרים. ההודעה שנמסרה לכולם הייתה זהה: "הצבא המצרי והצבא הסורי עומדים לפתוח הערב, שבת, השישה באוקטובר 1973, בהתקפה על ישראל. ההתקפה תיפתח בו זמנית בחזית הסואץ ובחזית הגולן".³⁰

סיכום

ההפתעה האסטרטגית אשר השיגו הכו-

חות המצריים כתוצאה מתכנית ההונאה שינתה באופן מכריע את מאזן הכוחות בחזית בימים הראשונים של המלחמה. בזכותה הושגה הפתעה אסטרטגית אופר-טיוויית, נחסכו למצרים אבדות בנפש, והור גדלה העוצמה הקרבית היחסית של הכוחות התוקפים. בתכנית ההפתעה הסורית ערב מלחמת יוה"כ התגלו בקי-עים רבים אשר אפשרו לצה"ל להעריך לבצע הכנות מועריות לבלוימת המתקפה. מאז אוקטובר '73 עבר עשור. בסוריה הולכת ומעמיקה המעורבות הסובייטית ועימה, כנראה, גם מתרחב חלקם של הסובייטים בפיתוח תורת הלחימה של הצבא הסורי. אין ספק, מעורבות זו, החדרת לכל דרגי הצבא, תקיף גם את סוגיית ההפתעה.

בסוף מאי '83 פורסם באמצעי התק-שורת אודות תרגיל סורי בין-זרועי מקיף, אשר נוהל ע"י הסובייטים. צה"ל לא הסתיר את צעדי העירנות והכוננות שנקט מחשש לפשרו האמיתי של התרגיל. האם תרגיל מקיף זה, בשיתוף כוחות, אינו ראשון בסדרת תרגילי "שתרור", שמטרתם: הכנת הצבא להחזרת רמת הגולן "הכבושה"?

מקורות

1. חנוך ברטוב: דדו (תל-אביב: ספרית מעריב, 1978), כרך א', עמ' 324.
2. שם.
3. מסמך שלל.
4. "זכרונות המלחמה של הרמטכ"ל המצרי".
5. ידיעות אחרונות, 15 דצמבר 1978, עמ' 3.
6. אבי שי, "מצרים לקראת מלחמת יוה"כ".
7. מערכות 250 (יולי 1976), עמ' 35, הערה 31.
8. Muhaled Heikal. *The Road to Ramadan*. p. 14. (Fontana/Collins, 1976)
9. זעם אל-דווי, אל-חרב אל-ערביה אל-אסראאיליה אל-ראבעה. (עמאן: אוקטובר 1974) עמ' 42.
10. אל-איובי היתים: אל-מוסועה אל-עסכריה. (בירות; אל-מוא'ססה אל-ערביה ללרר-אסאת ואלנשר 1977), עמ' 700.
11. עיקרי התרגיל נלקחו מפקדת התרגיל שפורסמה ע"י מפקדת הארמיה השלישית ב-30 ספט' 1973. משרד המלחמה. מפקדת ארמיה 3 שרה, מחלקת מבצעים. תרגיל "תחריר-41". עמ' 9-12.
12. "זכרונות שאולי", אל-וטן אל-ערבי. לבנון, 11 ינואר 1979.
13. "גאמסי על סודות המלחמה" אל-בלאע', 30 ספטמבר 1974.
14. שם.
15. שם.
16. אבי שי. מערכות 250 (יולי 1976) עמ' 22.
17. מחמר וג'די קנריל. "ראיון עם מפקד דיוויזיה חי"ר 19 לואי (אלוף) יוסף עפיפי". אאחיר סאעה.

(המשך מקורות – בעמוד 45).